

ZAHODNA MEJA LOŠKEGA GOSPOSTVA PO URBARJU IZ 1630 IN PO SKICI IZ 1771

Članek temelji predvsem na dveh virih. Eden teh je urbar iz 1630, ki se odlikuje po izredni izčrpnosti. V njem je natančno popisani večji del loškega gospostva, žal brez Sorškega polja. Urbar je last akademika prof. dr. Milka Kosa. Podedoval ga je po svojem očetu, zaslužnem slovenskem zgodovinarju, prof. dr. Francu Kosu. Ta je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja odkupil od goriškega trgovca nad 60 kg starega papirja, ki je potekal iz arhiva na loškem gradu. Velik del tega gradiva je Fr. Kos v izvodih objavil v samostojni knjigi: *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja* (1894). Na njegovo opozorilo je kupil prav od tega trgovca cel zaboj urbarjev deželni muzej v Ljubljani. Tako je bil rešen vsaj del nekdanjega bogatega arhiva, ki je potekal z loškega gospostva na loškem gradu.¹ Omenjeni urbar, ki podrobno opisuje vsako kmetijo posebej tudi glede na množino posevka in število živine, je bil deležen objav v izvodih. Franc Kos je priobčil vsebino večjega dela Poljanske doline,² Milko Kos pa je objavil gradivo za Selško dolino.³ — Drugi vir poteka iz Münchna. V ondotnem Kreisarchivu sem našel izredno zanimive skice, ki potekajo iz 1771. Ob poravnavanju mejnih sporov je dalo namreč loško gospostvo skicirati ustrezne situacije. Po teh skicah imamo prikazano v podrobnostih zahodno mejo od Porezna pa vse do Razpotja vzhodno od Spodnje Idrije.⁴ S pritegnitvijo obeh virov je možno dokaj točno rekonstruirati zahodno mejo loškega gospostva.

S prvima dvema daritvama junija in novembra 973 je freisinška škofija dobila ozemlje celotne Selške in velik del Poljanske doline; že nekaj desetletij kasneje je z zamenjavo tej posesti pridružila še zahodni del Poljanske doline.⁵ Medtem ko o razmejitvi v Poljanski dolini iz sodobnih virov nič ne izvemo, nismo dosti na boljšem tudi glede meje na zahodni strani Selške doline. Saj je meja potekala po ozemlju, ki je bilo ob ustanovitvi loškega gospostva povsem nenaseljeno. Po listini iz novembra 973 je pripadalo freisinški škofiji ozemlje do Pečane in do meja teh planin (*usque ad Bocsanam et sic ad fines earundem alpium*).⁶

Loško gospostvo je na zahodu mejilo na tolminsko gospostvo. Širok pas ozemlja med obema gospostvoma je ostal še dolgo časa nenaseljen, spričo česar tedaj tudi vprašanje meje ni bilo pereče. Loškega zemljiškega gospoda npr. ni nič motilo, da so tolminski podložniki iz Gorij pasli živino na loški strani Porezna. Zadovoljeval se je s tem, da mu je osem gorjanskih kmetov dajalo letno vsak po en velik sir, ki je moral biti vreden 6 denarjev (1291,1318).⁷ Pri tem je ostalo tudi v naslednjih stoletjih, kot priča urbar iz 1560, po katerem so kmetje iz Gorij dajali loškemu gospostvu za pašo na Poreznu 32 funtov

sira oziroma določeno vsoto denarja.⁸ Podobno so uživali velik kompleks seno-žeti na Škofjah podložniki oglejskega patriarha iz tolminske Planine.⁹ Nasprotno pa so loški podložniki prav tedaj tiščali na tolminsko ozemlje. Pri kolonizaciji naselij Plužne, Otalež, Lazec in Jazne v letih okrog 1280—1290 so npr. mimo Tolmincev sodelovali tudi naseljenci iz Oslice, ki je bila vključena v loško gospodstvo.¹⁰

Prav posebno živahno premikanje pa je bilo čutiti ob drugi veliki, rovtarski kolonizaciji na loškem ozemlju v drugi polovici 16. in in v prvih desetletjih 17. stoletja. Novi naseljenci so potekali v največji meri s tolminske strani. Ta kolonizacijski proces izpričuje med drugim cerkvena razdelitev, po kateri je 1630 kar 41 podložnikov iz na novo ustanovljene osliške župe spadalo pod cerkljansko župnijo in je bilo 1752 ob nameravani graditvi cerkve v Novi Oslici določeno, da bo leta spadala pod župnijo v Cerknem. Spomin na smer te kolonizacije je še danes živ med domačini; prebivalci Stare Oslice imajo namreč sosede v Novi Oslici za Tolmince.¹¹

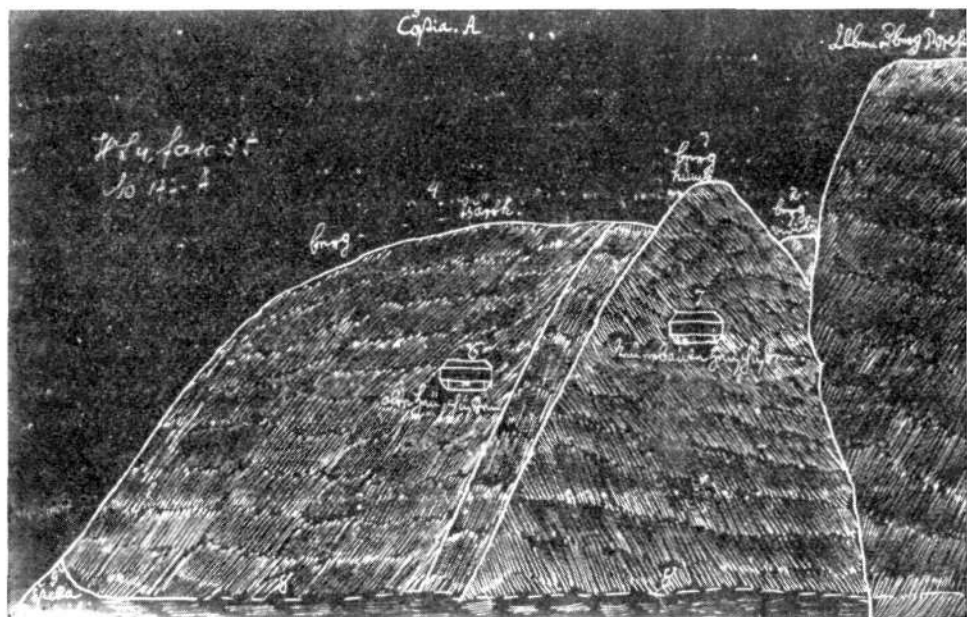
Kolonizacija je bila spontana. Zemljiški gospod jo je trpel, ker mu je grozilo, da se mu spričo vse močnejšega uveljavljanja fužinarskih pravic do obsežnih gozdnih področij izmakne nenaseljeno gozdnato ozemlje.¹² Toda ker kolonizacije ni usmerjalo gospodstvo, je marsikje prišlo do anomalij. Tako navaja urbar iz 1630 primer rovtarja Matije Likarja v Javorovem dolu, čigar rovt je ležal bolj na tolminskem kot na loškem ozemlju; stanovanjsko poslopje z delom zemljišča je ležalo na tolminski strani, medtem ko je stal na loškem ozemlju hlev s skednjem in nekaj zemljišča.¹³ Zato ni čudno, da je vzporedno s kolonizacijo prihajalo do mejnih sporov, o katerih nam poročata npr. vira iz 1585¹⁴ in 1596.¹⁵ Saj govori celo tolminski urbar iz 1607 pri popisu meje le bolj okvirno, češ da sega tolminsko gospodstvo proti Robidniškemu brdu do Hotavelskega potoka (gegn Rabidnischega berda bis zum bach Cottauglia).¹⁶

Ni torej slučaj, da je ob koncu spontane rovtarske kolonizacije freisinški škof ukazal svojim nameščencem, da točno ugotove mejo na tako spornem ozemlju. Loški glavar in protipisar sta k ogledu meje pritegnila še kranjskega vicedoma, s čimer naj bi ugotavljanje meje dobilo tudi deželno priznanje. Komisija je objezdila celotno hribovito in gorsko mejo loškega gospodstva in v podrobnostih ugotavljala njen potek. Točen popis meje je gospodstvo še istega leta pritegnilo v na novo sestavljen urbar (1630).

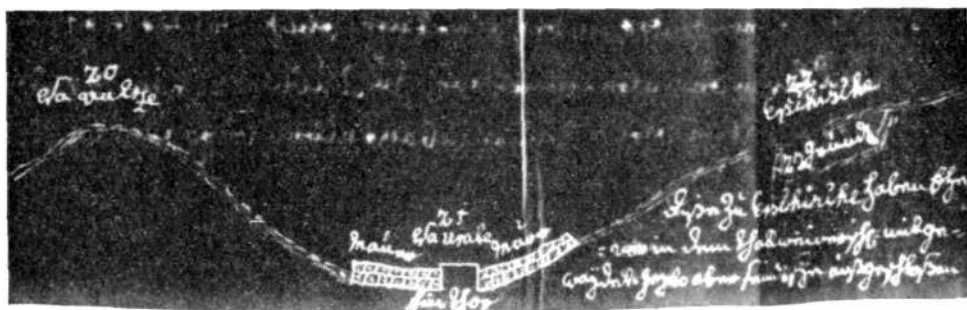
Soriška župa je segala na severu do Ratitovca (Ratkitouiz). Zunaj loškega gospodstva je ostala Pečana, ki leži že na bohinjski strani. Da meja proti Bohinju ni ostro ločila gospodstev, kaže pravica osmih gruntarjev v Sorici do stavbnega lesa na bohinjski strani, za katerega so se morali sproti pogoditi z bohinjskim županom. Od Ratitovca je tekla meja proti zahodu na planino »Ledini perg«, nakar se je spustila na dolinico »Raizerast«; verjetno je s tem imenom istoveten Ronclrošt, ime za gozdno in pašniško ozemlje nad Zgornjimi Danjami.¹⁷ Od tam je meja dosegla danes opuščeno planino Jiren (alben Hiern) severo-vzhodno od Zgornjih Danj (prim. še ondotna imena irnrovn, jirntol)¹⁸ in »Sakhorast«; zadnjega imena v tej obliki na terenu nisem našel, vendar spominja nanj vrsta podobnih parcelnih imen v območju naselij Zabrd, Trojar, Zgornje in Spodnje Danje, kot reštle, reštljerji, resten, rošte, reštlerlohn.¹⁹ Meja se je nato usmerila na Veliko brdo (das grosse eckh), od tam pa na Črni vrh (Schwarz Khuppel),²⁰ severno od Soriške planine. Mejni popis omenja nato »Osßwaldt schwandt«, kjer je bil postavljen od davna mejnik; vsekakor ustreza imenu ena izmed parcel: žbonta, žbont, žbentle ipd., ki se omenjajo v območju Spodnjih Danj.²¹ Na gori »Skor« so se stikala tri gospodstva: loško, tolminsko

in blejsko. Meja se je nato usmerila na goro Lajnar (Läiner perg); gora »Skor« je torej ležala na ozemlju med Črnim vrhom in Lajnarjem. Ime je istovetno z oznako Okoro, na katero naletimo v tem območju. Soričani so imeli senožeti tudi na tolminski strani Lajnarja.²² Od Lajnarja se je meja spustila proti Petrovemu brdu (Petro Werdo). Po tolminskem urbarju iz 1607 so stale tedaj na Petrovem brdu tri hiše; ena je spadala pod loško gospodstvo, drugi dve pa pod tolminsko.²³ Od Petrovega brda se je meja dvignila na Hoč (perg Velikhi Hatsh), nato pa na planino Porezen (alben Poressen oder Windt alben). V času urbarja iz 1630 so Tolminci pasli samo še na tolminski strani Porezna; pašo na loški strani je loško gospodstvo po 1560 spričo močnejše poseljenosti v tem območju prepustilo loškim podložnikom; na to planino so gonili živino prebivalci iz Sorice, Doline in Spodnjih Danj, in sicer predvsem vole.

Od Porezna dalje se je začelo ozemlje davške župe. Meja je dosegla goro »Vidikhi«. Po skici iz 1771 je ta gora ležala med Poreznom in Humom (Humb), in sicer bliže Humu, ki je spadal v celoti pod loško gospodstvo. Od tod je šla meja na goro Črt (Tshartt). Na pobočju Črta je stal star senik, na pobočju Huma pa so nekaj pred 1771 postavili novega. V to območje pod senikom so silili Tolminci; lastili so si košnjo in pašo. Meja se je nadaljevala proti Črnemu vrhu (Tsherni verch), kjer se je na mejnem odseku dotikala hotaveljske župe v območju Robidnice (gegen Rubidnizi). Meja se je povsem približala pod loško gospodstvo pripadajoči Robidnici, ob kateri ima naša skica načrtana dva kozolca; *ondotni kmetje so imeli svoje senožeti že onkraj meja na tolminski strani*. Sicer pa je meja potekala čez Robidensko brdo (Rubidenski Werdi). V njegovem neposrednem sosodstvu zaznamuje skica ime »Na Poglatti«, kjer je meja dosegla osliško župo.

Meja v območju Porezna in Huma po skici iz l. 1771

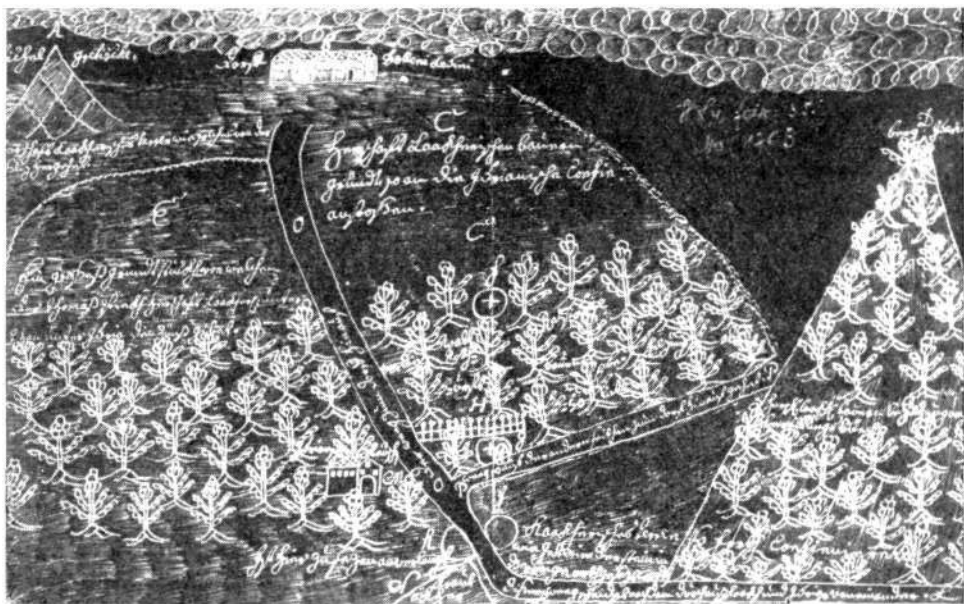
Meja v območju utrdb iz 5. stoletja

Čez travnik Za gozdom (Sa goistam) se je meja spustila proti rovtu Janža Mravlje; ime tega rovtarja, ki se omenja tako v urbarju 1630 kot na skici 1771, se je ohranilo vse do danes. Zraven rovtja je ležal travnik »U koku«. Meja je nato dosegla grič »Sonzenza«, ki bi, sodeč po skici, utegnil ustrezati koti 931, in Škofje (Skoffie), ki z značilnim imenom spominja na posest freisinških škofov. Tod je bila meja sporna. Po freisinškem tolmačenju je potekala meja po pobočju od vrha navzdol, medtem ko so si Tolminci prisvajali ne samo vrh Škofij, marveč tudi senikov, ki so ležali na loški strani pobočja. Od Škofij se je meja spustila »na Vuleze«. Na skici iz 1771 je ime dvakrat vpisano: enkrat v dolinici, drugič na griču. Drugi vpis je istoveten z imenom Vrh ulice (814 m) — na cesti, ki vodi južno od Škofij proti Sovodnju. Sosednje ime v skici je »Na urate« (ein thor). Na obeh straneh vrat je zarisan zid z oznako »mauer«. Vsekakor je ta zid ostanek zapore, ki so jo zgradili Rimljani pred letom 430 v obrambo proti barbarskim ljudstvom na raznih pohodih v Italijo.²⁴ V bližini teh vrat je gora z značilnim imenom Šance (1074 m). Od Vrat se je meja usmerila na Eržiše (Erschische), kjer je bila meja nekoliko sporna. Sosednji tolminski podložnik je silil čez mejo na loško ozemlje, medtem ko so loški podložniki prej pasli na tolminskem ozemlju, pa so jih kasneje od tam iztisnili. Sodeč po skici je bila v neposredni bližini Eržiš naslednja mejna postojanka Lanišče (Lanischach) in to vsekakor nad naseljem Podlanišče oziroma nad potokom Podlaniščarica, ki imata ime po njem. Od Lanišča je tekla meja čez Slamovje (Slamoue, 953 m) mimo kmetije Gregorja Sedeja in njegovega dokaj velikega kozolca s petimi okni na Mrzli vrh (zaselek v območju cerkljanskih Jazen). Na Mrzlem vrhu ima skica zarisano tudi oznako »Lakhen«, v čigar soseščini je ležal gozdiček. Tod je bilo tudi zemljišče z gozdičem, ki je ležalo na ozemlju loškega gospostva, a so ga imeli v posesti tolminski podložniki iz »Na Rinko Rouni«. Meja se je nato držala poti, ki je vodila na Lanišče (zaselek v Jaznah), kjer se je začevala žirovska župa.

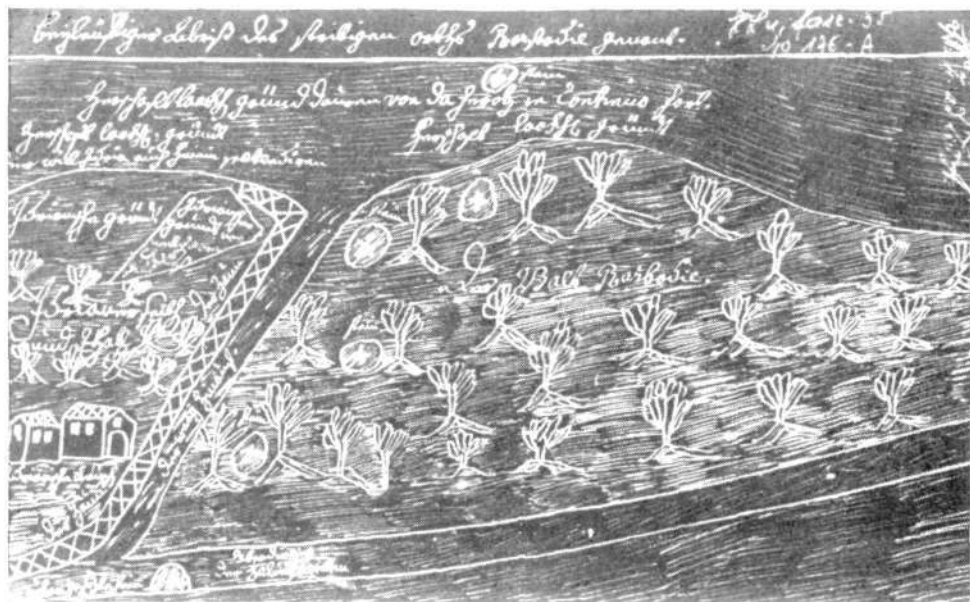
Tod je loško gospostvo mejilo na posest idrijskega rudnika. Ob začetku meje je proti žirovski župi ležal rovt Primoža Likerja in to deloma na loškem, deloma pa na idrijskem ozemlju. Ime se je ohranilo do danes. Od tod je meja zakrenila proti vzhodu na goro Koprivnik (1630: Kopriunikh), od Koprivnika pa proti jugu na Gradišče (1630: püchel Gretische) in Pečnik (Doleni Ledini; urbar iz 1643: Doleni Ledini ingemain Petschnikh genannt — AS). Mejna situacija okrog Pečnika je podrobno zarisana na dveh skicah. Prva skica zajema ozemlje od Gradišča do Iderška. Sredi skice so postavljeni znaki za

mejnike. V tem območju sta vodili proti Pečniku dve poti. Pot na levi strani je potekala po idrijskem ozemlju. Levo od te poti je v skici načrtan velik kompleks zemljišča, od katerega je plačeval loški podložnik Tomaž Prekh činž v Idrijo. Desna pot je tekla v glavnem po loškem ozemlju. — Druga skica predstavlja območje obeh poti še natančneje. Na idrijski strani je zarisana kajža in ograja ob poti. Gozd Razpotje je skoraj v celoti narisano kot last loškega gospostva. Na desni poti, usmerjeni v Pečnik, je zaznamovano mesto, kjer so po izjavah zaslišanih kmetov izročali loškemu gospostvu osumljence za delikte, za katere je bilo pristojno deželsko sodišče. Po loški zahtevi naj bi tekla desna pot v Pečnik samo po loškem ozemlju, od križišča obeh poti v Pečnik dalje naj pa razmejuje oba sosedna pot, ki je vodila proti Ideršku. Meja se je nato povzpela na Ideršek in se je nadaljevala na Cajnarjev vrh (Zeini Vuerch, 1630) nad Idrijo proti cerkvi sv. Magdalene (v vasi Gore), ki je stala že na idrijskem ozemlju. Od tam se je meja pomaknila na višine okrog Dol, ki so spadale pod loško gospostvo, in dalje na Veharše, zaselek na Medvedjem brdu.

Ob popisu meja se oba vira, iz 1630 in 1771, lepo dopolnjujeta. Dokazujeta, da je šlo pri mejnih sporih le za drobna vprašanja. V velikem se pa meja ni spremenila vse od prvih desetletij obstoja loškega gospostva. Loško gospostvo se je na zahodu naslanjalo na izrazito naravno mejo — na razvodje med Posavjem in Posočjem. Ta meja se je zamajala šele v 19. stoletju. Geografska enota je bila močno načeta tudi z rapalsko pogodbo, ki je Italiji prisodila velik del slovenskega ozemlja in ji začrtala meje po strateško ugodnih položajih. Tako se je Italija tedaj zajedla tudi v zahodni del nekdanjega loškega gospostva. Po vojni se je sicer to ozemlje združilo s Slovenijo, vendar je bilo deležno raznih upravnih sprememb, ki so razbile geografsko enoto Poljanske doline. Toda s priključitvijo žirovskega konca Škofji Loki bo le del ozemlja

Sporna meja od Gradišča do Iderška l. 1771

Sporna meja v območju Rázpotja l. 1771

zahodno in jugozahodno od Žirov (Ledine, Pečnik, Zavratac, Dole), ki spada v idrijsko občino, ločen od nekdanjega upravnega središča freisinškega gospostva.

Opombe

1. Fr. Kos, Nekaj za zgodovino Škofje Loke in njenega okraja, Ljubljanski zvon, 7/1887, str. 379—380; isti, Doneski, o. d., str. IV-V. — 2. Loško gospostvo l. 1630, Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, 7/1897, str. 89—96, 123—130, 159—162, 185—204. — 3. Zemljiške razmere v Selški dolini l. 1630, Carniola N. v., 2/1911, str. 46—51, 260—286. — 4. Km (= Kreisarchiv, München), fasc. 35, št. 176, A, B; št. 177, A, B. — 5. P. Blaznik, Urbarji freisinške škofije, 1963, str. 25—26. — 6. P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline, str. 15. — 7. P. Blaznik, Urbarji, o. d., str. 153, 202. — 8. Fr. Kos, Doneski, o. d., št. 24 c, str. 16. — 9. P. Blaznik, Kolonizacija Poljanske doline, GMS, 19/1938, str. 47. — 10. Kos, Urbarji Slovenskega primorja 1, SAZU 1948, str. 15—16. — 11. P. Blaznik, Kolonizacija Poljanske doline, o. d., str. 47—48. — 12. P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline, str. 82—108; Kolonizacija Poljanske doline, str. 38—48. — 13. Fr. Kos, Loško gospostvo, o. d., str. 195. — 14. KM, fasc. 38, št. 203. — 15. KM, fasc. 46, št. 317. — 16. A. Müllner, Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien von der Urzeit bis zum Anfange des XIX. Jahrhunderts, Wien-Leipzig, 1909, str. 634—635; P. Blaznik, Kolonizacija Poljanske doline, o. d., str. 4; M. Kos, Urbarji, o. d., str. 16. — 17. P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline, str. 50. — 18. P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline, str. 50. — 19. P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline, str. 50—51. — 20. M. Kos, Zemljiške razmere, o. d., str. 283. — 21. P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline, str. 50. — 22. M. Kos, Zemljiške razmere, o. d., str. 285—286. — 23. A. Müllner, o. d., str. 635. — 24. B. Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda, 1/1954, str. 74—75.

Zusammenfassung

DIE WESTGRENZE DER HERRSCHAFT ŠKOFJA LOKA NACH DEM URBAR AUS DEM JAHRE 1630 UND EINER SKIZZE AUS DEM JAHRE 1771

Das Bistum Freising erwarb bald nach der ersten im Juni 973 erfolgten Schenkung das Gesamtgebiet des Poljanatales und verleibte es der Herrschaft Škofja Loka ein. In Betracht des ausgedehnten Waldgürtels im Bereich der Wasserscheide zwischen dem Poljanatal und dem Gebiet von Cerklno war die Frage einer ins einzelne gehenden Grenzziehung nicht aktuell, bis im 16. und zu Beginn des 17. Jh. die große Rodungskolonisation einsetzte. An dieser Kolonisation waren vornehmlich Untertanen der Herrschaft Tolmin beteiligt, die sich im bis dahin teilweise ganz unbesiedelten Gebiet der Herrschaft Škofja Loka ansiedelten. Da es bei dieser veränderten Sachlage öfters zu Grenzstreitigkeiten kam, ließ der Freisinger Bischof in den Jahren 1630 und 1771 die Grenze durch Kommissionen, die zu Pferde besichtigten, ins einzelne gehend beschreiben. Die Beschreibung aus dem Jahre 1630 ist in einem weitläufigen Urbar eingetragen, während sich die Feststellung der Grenze aus dem Jahre 1771 sogar in einer nunmehr im Münchener Kreisarchiv aufbewahrten Skizze erhalten hat. Beide Beschreibungen ergänzen einander recht gut und beweisen, daß es sich bei den Streitigkeiten um bloß unerhebliche Fragen handelte, war ja die Grenze schon seit den ersten Jahrzehnten des Bestandes der Herrschaft Škofja Loka naturgegeben: sie verlief längs der Wasserscheide zwischen dem Save- und Soča-gebiet.